

TÜRK DİLİ KONUŞAN ÜLKELER PARLAMENTER ASAMBLESİ

EKONOMİK İŞBİRLİĞİ KOMİSYONU

DOKUZUNCU TOPLANTISI

Nur-Sultan, 20 Mayıs 2022

“PANDEMİ SONRASI EKONOMİ: KOBİ'LERE DEVLET DESTEĞİ”

RAPOR

I. GİRİŞ

Çoğu dünya ülkesinin ekonomisi, Küçük ve Orta Ölçekli Girişimciliğin (KOBİ) gelişimine ve sürdürülebilirliğine bağlıdır. KOBİ'lerin ülkelerin GSYİH içindeki payı %20-60 arasında değişmektedir. Tahminlere göre 2030 yılına kadar yaklaşık 60 milyon işe ihtiyaç duyulacak ve şu anda 10 işten 7'si KOBİ'ler tarafından oluşturulmaktadır.

Düşük karlı maliyet-fayda oranı, ülkedeki kayıt dışı veya kayıt dışı sermayenin büyümesini etkilemektedir. Bunun nedenleri arasında olumsuz vergi ve gümrük yükleri, düşük değerli sosyal garantiler, ekonomik faaliyetin özel koşulları hakkında farkındalık eksikliği vs. diğerleri sayılabilir.

İyi gelişmiş ve verimli çalışan KOBİ'ler, nüfusa istihdam sağlayarak yoksulluğun ortadan kaldırılması, kadınların iş hayatına katılımıyla toplumsal cinsiyet eşitliği, Gelir getiren ve buna bağlı olarak ekonomik büyümeye yol açan kaliteli bir iş, işsizlik oranında sıfır açık ve KOBİ'lerin çevre projelerine katılımı gibi önemli küresel hedeflere ulaşılmasıyla örtüşmektedir.

KOBİ'lerin gelişmiş ve sürdürülebilir çalışmaları, mevzuatla desteklenmesi gereken mali, danışmanlık, savunma, vergi indirimi ve

tercihleri, kolay kayıt vb. gibi devlet desteği gibi değerli ve önemli faktörlere bağlıdır.

Ekonomideki durgunluğun devam etmesine izin vermemek için sorunun kökünden başlayarak KOBİ'lerin inisiyatif olarak her düzeyde işsizliğe önlem alması gerekmektedir.

II. ÜYE DEVLETLERDE KOBİ'LERİN GELİŞİMİ

AZERBAYCAN

Azerbaycan Cumhuriyeti Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme Ajansı'na (KOBİA) Azerbaycan'da küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimini ve kolaylaştırılmasını destekleme sorumluluğu bakanlıkların yanı sıra verilmiştir.

Azerbaycan KOBİ'lerinin ülkenin petrol dışı GSYİH'sındaki payı günümüzde neredeyse %24 oranlarındadır. Azerbaycan Cumhuriyeti bölgelerinin sosyo-ekonomik kalkınmasına ilişkin Devlet Programına göre, 2023 yılına kadar KOBİ'lerin GSYİH içindeki paylarının %15'in üzerine çıkarılması planlanmaktadır.

2020 yılında KOBİ'lerde yaklaşık 350 bin kişi istihdam edildi.

Kapanan ve yeni açılan KOBİ sayısı arasındaki fark, yeni açılan KOBİ'ler lehine oran göstermektedir. 2020'deki şiddetli pandemi döneminde dahi kapanan KOBİ sayısı 2019 yılında kapanandan daha az bir seviye de olmuştur. 2020 yılında 22571 KOBİ kapanırken 2019 yılında 30483 KOBİ kapanmıştır.

2020 yılı pandemi dönemi boyunca Azerbaycan'da 316 binden fazla küçük ve orta ölçekli işletme faaliyet gösterdi. 2019 yılına kıyasla bu sayı 45000 civarında artış göstermiştir.

Kovid-19 salgını ve 44 Günlük Savaş, ülkedeki dijitalleşme gelişimini ileriye taşıdı. Azerbaycan'da salgına uyum ve sosyo-ekonomik hayatın istikrara kavuşturulması için çeşitli projeler tanıtıldı ve uygulandı. Akıllı Şehir ve Akıllı Köy gibi çevre projeleri ve bunların Karabağ bölgesinde uygulanması, şehir/köy yönetimi için bilgi ve iletişim teknolojilerinin entegrasyonu sürecini desteklemektedir. Akıllı Köy projelerinin uygulanması birçok sorunu aynı anda çözmektedir: iç göçün azalması; köylerin kentleşmesinin önlenmesi bu sayede sürdürülebilirliği sağlamak

amaçlanmakta; şehirlerde ve köylerde hizmet sunumunun denklemi; çağdaş teknolojilerin kullanımıyla akıllı tarımın teşviki; köylerde yaşam standartlarının artması; vb çalışmalar sağlamak. Bunun yanında 2030 yılına kadar ülke kalkınma stratejisine uygun olarak KOBİA ve hükümet organları, küçük ve orta ölçekli girişimcilerin işlerinde dijital teknolojileri uygulamalarına ve kullanmalarına yardımcı olmak için bölgelerde merkezler açmaktadır.

Mikro ve küçük işletmelerin gelişimini teşvik etmek için Azerbaycan Bakanlar Kurulu, çalışma hayatında yenilik için 3 yıl boyunca gelir vergisinden muaf olan iş kurma kriterlerini dikkate alarak Vergi Kanununda değişikliklere ilişkin bir Karar onayladı (29 Ocak 2021 tarihli Azerbaycan Bakanlar Kurulu № 20 sayılı karar). Bir yıl boyunca yaptıkları çalışmalarıyla yaklaşık 40 girişimci KOBİA'dan Start-up Sertifikası aldı.

Ülke genelinde açılan 21 KOBİ Geliştirme Merkezi bulunmaktadır. Bunların Karabağ bölgesinde de açılması planlanmaktadır. KOBİ'lere yönelik yaklaşık bin proje ile Karabağ'da iş yapmak ve restorasyonunun bir parçası olmak için KOBİA'ya başvuruda bulunuldu: %27 inşaat, %27 ticaret ve hizmet, %20 sanayi, %18 tarım, %8 turizm, sağlığın korunması, eğitim, kültür vb. alanlarda.

KOBİ'lerin geliştirilmesi için devlet ve kurumlarından verilen ek destek: mikro, küçük ve orta ölçekli girişimciliği geliştirmeyi amaçlayan eğitim, bilim ve araştırma projelerine mali tahsisi kapsamaktadır.

Azerbaycan'da tüzel kişiliğe sahip olmayan girişimcilerin %21'den bir miktar fazlası kadın bireysel girişimcilerdir. Kadın girişimciliğinin desteklenmesi, programların ve planların hazırlanmasıyla sadece hükümet düzeyinde değil, aynı zamanda KOBİA, Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAİD), AB ve diğer oluşumlardan gelen pratik çalışmalarla da uygulanmaktadır. İş yapma konusunda inovasyon danışmanlığı sağlayarak kadınların ticarete katılımını artırmayı hedefleyen "Kadınların ulusal iş gündemi" adlı yeni platform kuruldu. Kadın girişimciliği yıldan yıla artmakta ve pandemi sırasında iş dünyasındaki kadın sayısını aktif katılımını artırmış ve Kadın Girişimciliğini Geliştirme Derneği, çeşitli ortaklarla işbirliğine ilişkin 47 Mutabakat Zaptı imzalamıştır.

KAZAKİSTAN

Kazakistan'da 1,3 milyondan fazla küçük ve orta ölçekli işletme bulunmaktadır. 2020 yılında (Pandemi kısıtlamaları nedeniyle geçen en zor yıl), Kazakistan'daki KOBİ sayısı 27.000 arttı.

Son beş yılda KOBİ'lerin ülke GSYİH'si içindeki payında %1-1,5 aralığında bir artış eğilimi var. Son üç yılda KOBİ'lerin GSYH içindeki payı %31,7 ile %38,2 arasında değişmekte olup, 2025 yılına kadar %35'e çıkarılması planlanmaktadır.

KOBİ'lerde 3,47 milyon kişi istihdam edilmektedir ve bunların üçte biri Almatı ve Nur-Sultan şehirlerinde çalışmaktadır.

Kazakistan'daki küçük ve orta ölçekli işletmelere yardım olarak devletten mali ve mali olmayan destek sağlandı. 2020 yılında vergi yükünün azaltılmasını ve finansmana erişimin genişletilmesini sağlayan 3 adet krizle mücadele önlem paketi hayata geçirilmiştir. Milli Ekonomi Bakanlığı'nın verilerine göre Devlet hesaplarından işletmelere verilen destek toplam 1 trilyon KZT. Ocak 2020'den itibaren mikro ve küçük işletmeler, üç yıllık bir süre için gelir vergilerinden muaftır.

Kazakistan'ın salgın koşullarında GSYİH'si 2020'de 170 milyar dolar seviyesindeyken, devlet desteğinin uygulanması ve ekonomiye müdahale ile 2021'de GSYİH %4 oranında arttı. GSYİH artışı bir yıl içinde 6,8 milyar dolar oldu ve 2,16 milyar dolar, KOBİ'lerin Kazakistan ekonomisindeki payıdır.

2020 yılı sonunda KOBİ'lerde istihdam edilen kişi sayısı %2,3 azalmış ve 3,4 milyon kişi olmuştur.

Salgın, Kazakistan'da perakende e-ticaretin gelişimini %93 oranında teşvik etti ve pazar, günlük yaşam ürünlerine ve gıdaya önemli ölçüde yeniden yön verdi. Bu tüketim alışkanlığı daha sürdürülebilir hale geldi ve kısıtlamalar bittikten sonra bile sıklıkla kullanılmaya devam etti. İş yatırımı odaklı girişimciler, yeni geliştirilen uygulama ve teknolojilerin uygulanmasıyla kurye hizmetlerinin işini yaygın olarak geliştirmeye ve hizmet vermeye başlamışlardır.

Dijital teknolojilerin uygulanması ve TÜRKPA üye ülkeleri arasında yaygın olarak kullanılması Kazakistan'da çok fazla ivme kazanmıştır.

İş amaçlı e-hizmet kullanımı yaygınlaşması 2020-2021 döneminde sırasıyla %66'dan %97,5'e çıktı. "DAMU" Girişimciliği Geliştirme Fonu'nun rolü, Kazakistan'daki KOBİ'leri destekleyen ana aktörlerden biridir.

Ekonomik faaliyetin ve günlük yaşamın tüm sektörlerinin dijitalleştirilmesi, beş boyutu hedefleyen "Dijital Kazakistan" Devlet Programı kapsamında uygulanmaktadır: ekonominin dijitalleşmesi; e-devlete geçiş; dijital İpek Yolu'nun uygulanması; insan kapasitesinin gelişimi; yenilikçi ekosistemin kurulması.

"İş Yol Haritası – 2025", 5 yıllık tali dönemle birlikte kredi tutarının 7 milyar kzt'ye kadar artırılmasını sağlayarak sektörel kısıtlamaları da ortadan kaldırmıştır.

Kazakistan'da toplam nüfusun %51'i kadındır ve istihdam edilen nüfus içindeki payı da neredeyse yarısını - %49'unu oluşturmaktadır. Aynı zamanda, kadın girişimciliğinin GSYİH içindeki payı %39'dur.

Kasım 2020'de Kazakistan, BM Kadın Birimi yönetim kuruluna seçildi. Bir yıl önce, New York'taki BM Kadın Merkezi, DAMU Vakfı'nın Kadınları Güçlendirme İlkeleri için bir Destek Bildirgesi imzalaması konusunda anlaşmıştı. Bu belge, aralarında Google, Citigroup Inc., Nasdaq, PwC, Ernst & Young ve Coca-Cola'nın da bulunduğu 2639 şirket tarafından imzalanmıştır.

Kazakistan ekonomisinin cinsiyet yapısının analizi, kadınların geleneksel olarak kadın işi olarak kabul edilen sektörlerde hakim olduğunu gösteriyor: eğitim (%67), sağlık (%53), ticaret (%54). Kadınlar emlak hizmetlerinde (%61), konaklama ve yemek hizmetlerinde (%58) ciddi bir biçimde etkin pozisyon aldılar. Aynı zamanda, iş kadınları erkeklerin geleneksel olarak kabul ettiği sektörlerde atılım gerçekleştirerek: sanayi (%30), iletişim (%38), inşaat (%23) ve ulaşım (%19) gibi sektörlerde de yer aldılar.

Asya Kalkınma Bankasının devlet programları ve finansal programlarının desteğiyle, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankasının işlerini geliştirmek için finansal destek alan tüm girişimcilerin %57'sini kadın girişimciler oluşturmuştur.

KIRGIZİSTAN

Kırgız Cumhuriyeti'nde yaklaşık 900.000 KOBİ bulunmaktadır. Pandemi sırasında KOBİ sayısındaki artış 16.000 ile %2'lik oranda oldu.

Kırgızistan KOBİ'lerinin 2020-2021'de ülke GSYİH'sındaki payı %37'den %42'ye yükselerek ve ekonominin %3,6'lık büyümesiyle birlikte büyüme zamanla devam edecek.

KOBİ, ekonomik faaliyette bulunan Kırgızistan nüfusunun yaklaşık %21'i veya sağlıklı nüfusun %14'ü için iş kapısı olmuş ve KOBİ'lerde çalışan 520 bin kişiyi istihdam etmektedir.

Kovid-19 salgını nedeniyle KOBİ'leri ve ekonominin etkilenen sektörlerini desteklemek için Kırgızistan Hükümeti ve Parlamentosu, salgına karşı dayanıklılık planını hazırlamış, onaylamış ve uygulamıştır ve çalışmalar halen devam etmektedir. Bu plan 4 paket içermektedir:

- teftişlerde ticari geçici moratoryum (belirli bir süre için tüm vergilerin ve kredilerin ödemelerinin ertelenmesi dahil);
- Bişkek'te “tek pencere” sistemi ile İş Hizmetleri Merkezi'nin (CBS) açılması; daha sonra aynı merkezler Kırgızistan'ın diğer şehirlerinde de açılacak;
- iş izin belgeleri için bilgi portalının uygulanması;
- 2022-2026 kadın girişimciliğinin desteklenmesine ilişkin ulusal programın detaylandırılması ve kabul edilmesi..

Merkez Bankası'ndan, tarım, imalat ve kadın girişimciliğinde özel hizmetler ve krediler sağlayabilmeleri için bankalara ek sermaye olarak 4 milyar som verildi.

Pratik önlemlerin bir sonucu olarak, devlet bütçe gelirleri (2021 yılının 10 ayı için) 164.1 milyar som olarak gerçekleşti, bu da 3,7 milyar som fazlası. (2020'nin ilgili döneminde bütçe açığı 16 milyar som olarak gerçekleşti).

Kırgız Cumhuriyeti'nin yeni Vergi Kanunu hazırlanmış, kabul edilmiş ve 1 Ocak 2020'de yürürlüğe girmiştir. İş dünyasının gölge ve kayıt dışı ekonomiden çıkması beklenmektedir.

Ekonominin %20-25 civarındaki kayıt dışı ekonomiden çekilmesi ve çoğu çalışan ve işveren için formal hale getirilmesi önerileri ile çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Kayıt dışı esnafın yüzde 64'ünün geri çekilmesi, gelirleri devlet bütçesine katacak.

Büyük şirketler kendi işlerini sürdürmek için ürünlerini daha küçük işletmelere (özellikle restoran endüstrisinde) ücretsiz olarak dağıtmaktadırlar. Büyük şirketlerden gelen bu ekstra yardım, daha küçük işletme konuları için ekstra sermaye tasarrufu yapılmasına yardımcı oldu.

Bazı dikiş fabrikaları, tek kullanımlık maskeler ve tek kullanımlık kişisel koruyucu kostümler dikmek için üretimlerini yeniden şekillendirdi. Bunun yanında bu amaçlar için yeni fabrikalar açıldı. Bu üretimin yaklaşık kapasitesi yılda yaklaşık 100 milyon maskedir. Küçük dikiş fabrikaları tasarlanan maskeleri üretmeye başladı.

Perakende için eğitim platformlarının ve elektronik ticaretin ayarlanmasına yardımcı olmak için BT alanında birçok iş ve çalışma yaratıldı.

Yurtiçi ve yurtdışı teslimat hizmetleri birincil öncelik olduğu için yeni bir lojistik iş başlangıcı başlatıldı.

Kırgızistan, sınırlarını turizme açan ve herhangi bir kısıtlama olmaksızın, ancak Kovid-19 enfeksiyonunun yayılmasının önlenmesi konusunda belirli kurallara uyarak herkesin ülkeye girişine izin veren TÜRKPA üye ülkelerinden biriydi. Her ne kadar yeni koşullar ülkedeki turizm sektörünün profilini uluslararasıdan yurtiçine doğru yeniden şekillendirmiş olsa da.

Kırgızistan'ın 2019-2023 Dijital Stratejisi uyarınca yasal belgeler kabul edilerek ve bunlardan biri de "Elektronik Ticaret Kanunu". Ayrıca hükümet yapıları ve Parlamento "Dijital Kanun"un hazırlanması ve kabul edilmesi üzerinde de çalışmaktadır.

Dijitalleşmenin geliştirilmesi, ülke ekonomisi için bir zorunluk ve faydadır. Sürecin girdileri ve kaydedilen ilerleme, Kırgızistan ekonomisinin ve KOBİ'lerin pazarda daha rekabetçi olmalarına ve ulusal ekonomiyi koruma ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olmaktadır.

2021'in sonunda, 2022-2026 için kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve geliştirilmesine ilişkin bir Program kabul edildi. Programın uygulanması,

finansal kaynaklara erişim, iş yapma konusunda danışmanlık kursları ve kadın girişimcilerin sayısının artırılmasını kolaylaştırmayı kapsamaktadır. Kadın İş İnsanları Derneği, programın bilgilendirme kampanyasını kırsal alanlar başta olmak üzere ülkenin tüm bölgelerinde başlatılmıştır.

TÜRKİYE

Türkiye'de küçük ve orta ölçekli işletmeler tüm işletmelerin yaklaşık %91,9'unu oluşturmaktadır. 2020 yılının ortası itibariyle Türkiye'deki küçük ve orta ölçekli işletme sayısı 2 milyon rakamına ulaşmıştır.

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) değerlendirmelerine göre, günümüzde KOBİ'lerin payı GSYİH'nin %62'sine ulaşmış durumda ve büyüyerek daha büyük üretime entegre olması bekleniyor.

TOBB'un verilerine göre, ülkedeki KOBİ'lerin gerçekleştirdiği toplam ciro yaklaşık 645 milyar dolar seviyesinde kalıyor.

KOBİ'ler ülkedeki toplam istihdamın yaklaşık %74'ünü oluşturmaktadır.

Kapanan ve iflas eden KOBİ'lerin sayısı hakkında net bir rakam mevcut değil, ancak basında çıkan haberlere göre 2020 ve 2021'de yaklaşık 200.000 KOBİ kapandığı belirtilmektedir. Bu, ülkedeki 3,2 milyon KOBİ varlığına kıyasla tüm KOBİ'lerin %6,3'üne tekabül etmektedir. Kapanan KOBİ'lerin kapanma nedeni farklılıklar gösterebilir: Kötü yönetim gibi vs.

Türk Hükümeti, Kovid-19 salgını sırasında ekonomisini desteklemek için GSYİH'nin %14'ü düzeyinde mali yardım tahsis etmiştir.

Kovid-19 salgını ile ilgili sağlık ve hijyen ürünleri üreten KOBİ'lere devlet tarafından mali destek sağlandı.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 26 kalkınma ajansı ile işbirliği halinde pandeminin neden olduğu ekonomik sorunların tespiti ve giderilmesi amacıyla projeler hayata geçirmektedir. Ekonomideki kırılgan 25 sektörün bölgelere göre araştırılması, analiz raporunun hazırlanması, KOBİ'lerin krizle boğuşacak personel kapasitesinin geliştirilmesi için teknik kapasitelerinin geliştirilmesi, İşletmelere Yönelik Dijitalleşme Konusunda İş Geliştirme Hizmetleri Sunulması: Bu faaliyet

kapsamında 530 işletmeye dijital hizmet sunumu ve danışmanlık hizmeti verilmiştir.

İş ve günlük yaşamda dijitalleşme, ülkeyi 2019 yılına kıyasla 2020'de dijital dönüşüm endeksini 2,94'ten 3,06'ya yükseltmeye getirdi.

Pandemi ve yeni koşullar sırasında iş yapma vurgusu, e-ticaretin yaygınlaşmasına ve bu amaçla dijital platformların kullanılmasına odaklanmıştır. (2020'de e-ticarette büyüme %66 - 32 milyar dolar, 2019'a göre yaklaşık %52 artış olmuştur). Türk hükümeti, ülke ekonomisinin üçte birini oluşturan imalat sanayi başta olmak üzere yaklaşık 700 projeyi desteklemek için 274 milyon TL (yaklaşık 39 milyon dolar) ayırdı.

E-ticaret sektörünün 2020'de %50 civarında büyümesi ve 2021'in ilk yarısında %75 büyümesi, e-ticaret sektörünün ortalama 10 milyar TL (yaklaşık 1,4 milyar dolar) yatırım yapmasını sağladı.

Global enerji sisteminde toptancılardan başlayıp analitik araçlarla platforma kadar uzanan yeni girişimlerin Türkiye'de hayata geçirilmesine de öncülük etti.

Salgın sırasında BT teknolojilerini ve uzaktan çalışmayı kullanan bu yenilikçi yaklaşım, yatırımlar, yeni işler için fırsat sağlayarak ekonomide olumlu bir değişim getirmiştir.

Yukarıda sayılan tüm önlemler ve diğerleri, Türkiye ekonomisinin büyümesini sağlamıştır. Ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) verilerine göre ülkenin GSYİH'si 2021'de %11 oranında arttı.

Ekonominin dijitalleşmesinde özellikle BİT modelleri üzerindeki etkisinin artışı fark edilmekte ve modern dijital teknolojilerin yönetim sürecinde uygulanması iş verimliliğinin büyümesini kolaylaştırmaktadır.

Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) başta olmak üzere Türkiye'deki devlet yetkilileri, küçük ve mikro işletmelere hızlı yardımın kolaylaştırılması için bir program hazırlamıştı. Uygulanan programlarda özellikle imalat sektörlerinde sadece mevcut işlerin korunması değil, istihdamın da artması öngörülmektedir.

Kadın girişimciliğinin desteklenmesi devlet programlarında da kilit bir konuma sahiptir ve kadınların önderliğindeki KOBİ'ler devletten %40 ek mali destek almaktadır.

Türkiye'de KOBİ'lerin gelişimini sürdürmek için hükümetin çabalarının devamı, iş dünyasının devlet sektörü ve sadece finansal destek sağlayan değil, aynı zamanda işletme yönetimine ilişkin istişareler sağlayan özel kuruluşlarla yakın işbirliğine bağlıdır.

KOBİ'lerin yenilikçi faaliyetleri, genellikle devletten gelen finansal ve danışmanlık desteklerinin istikrarına bağlıdır. İstikrardaki güvence, kalkınmanın ve ekonomik büyümenin garantisidir.

III. SONUÇ

TÜRKPA üyesi ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülke, salgını dizginlemek ve ülkelerinin ekonomilerini ayakta tutmak için Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası'ndan mali destek almıştır. Sadece IMF üye ülkelere 110 milyar dolar düzeyinde acil mali destek tahsis etmiştir.

Kapanmalar ve sınırların kapatılması, devletlerin, özellikle de gelişmekte olan ülkelerin, zayıflıklarını ve ithalata güçlü bağımlılıklarını göstermiştir. Bu durum ülkeleri ekonomi politikalarını yeniden gözden geçirmeye sevk etmiştir.

Pandemi, mevcut üreticileri, iç ihtiyaçları karşılamak için işlerini yeniden profillemeye sevk etmiştir. Ve KOBİ'lerde ithal ikamesi için bir ön koşuldur.

İş dünyası ve yatırım alanları için özel amaçlı devlet desteği, somut olumlu sonuçlarını garanti etmektedir. İşletmeleri mikro kredilerle desteklemek, üretilen ürünlerin satışı ve ihracatı için lojistik zinciri oluşturmak, ekonominin hem mikro hem de makroekonomik göstergelerini artırmaktadır.

İlgili altyapı ve hizmetlerin eksikliği, ülkelerde turizm kapasitesinin gelişimini yavaşlatmaktadır.

Pandemi ve etkileri, dijitalleşme süreçlerini ve yurt içine yönelik ekonomik aktiviteyi ileriye taşıdı.

Ulusal mevzuatta yapılan değişiklikler ve düzeltmeler, iş yapmayı kolaylaştıran tedbirlerin geçici değil kalıcı bir temelde yapılmasının mümkün olduğu gerçeğini yansıtmaktadır. İş için daha fazla kolaylık, daha fazla iş

kayıt dışından çıkacak, ardından bütçeye daha fazla gelir gelmesini sağlayacaktır.

E-ticarette, hak ve menfaatlerin güvence altına alınması, tüm tarafların sorumluluğunun güvence altına alınması için devletlerin uygun bir adım atmasını gerektiren eğilimleri göstermektedir.

Pandemi sonrası ekonomiyi ve iş sektörlerini geliştirme, Dördüncü Sanayi Devrimi ile ilişkilidir. Bu devrim: iş sürecinin verimliliğini artırması, ekonomideki yolsuzluk seviyesini düşmesi, dijitalleşme ve ekonominin otomasyonunu sağlaması beklenen yeni teknolojiler, modern dijital yardımcı programlar ve hizmetleri kapsamaktadır.